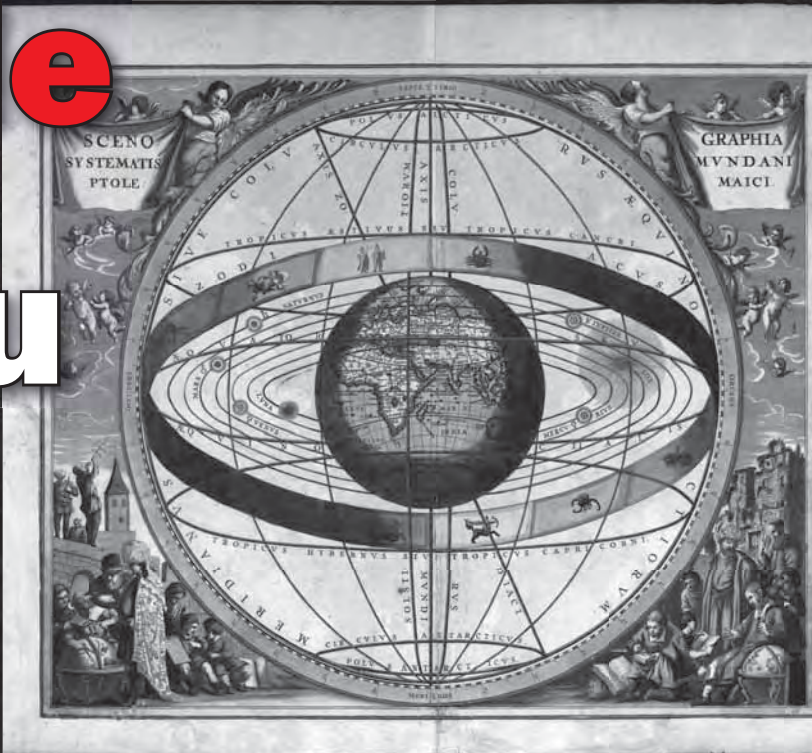

Svět podle představ starověku

Jedním z nejvýznamnějších pramenů k dějinám geografie je mapa řeckého matematika, astronoma a geografa Klaudia Ptolemaia (asi 90–168 n. l.) ze 2. století našeho letopočtu. Toto dílo tak představuje vrchol antické geografie a zároveň nádherný doklad o zeměpisných znalostech západních učenců v tomto hektickém období vrcholné římské nadvlády

Teplý egyptský vánek se prohnal jinak tichým pokojem a na chvíli rozčechl zešedlé vlasy starého muže, sedícího na dřevěné lavici. Muž strnule hleděl na zeď před sebou a svou nehybností působil spíše jako součást inventáře malé místnosti, proměněné v jakousi provizorní laboratoř. Podlaha byla celá pokryta virgulemi, modely nebeských těles a mapami s přesně zakreslenými čarami. Celému prostoru však vévodila obří nástěnná mapa, zobrazující tehdy známý svět.

Ani sám římský císař nevěděl o zákoutích svého ohromného impéria tolik, jako tento šedovlasý stařec s nepřítomným pohledem. Matematickým výpočtům a zeměměřičství věnoval bezmála celý svůj produktivní věk. Nyní mu bylo již 78 let a ocitl se na samém sklonku svého života. Zde v Alexandrii měl přitom dostatek času, aby přemýšlel

a bilancoval. Celé týdny ho již trápil jeden nevyřešený problém jeho velkého životního díla – spisu o geografii. Za svůj dlouhý život vypracoval tisíce vzorců a spočítal nepřehledné množství souřadnic, podle kterých své mapy vytvářel. Přesto se mu na nich mnoho drobností nezamlouvalo. Byly jaksi nepřirozené, matematicky i plasticky nedokonalé.

Nikdo jiný nedokázal sledovat tok jeho geniálních myšlenek a k jeho dílu vzhlíželi s téměř nábožnou úctou. On však věděl své. Síť souřadnic, které osobně vytýčil, prostě nemohla odpovídat skutečnosti. Nikdo jiný to poznat nemohl, jen on sám viděl pravdu svým nenapodobitelným geometrickým zrakem. Pochopil, že mu nebyl vyměřen čas tak dlouhý, aby nepřesnosti stihl opravit. Věděl také, že k tomu celá společnost ještě nemá dostatečně přesné přístroje a metody. Možná se to povede až někomu za dlouhá staletí.

Náhle se do ticha osamělého pokoje ozvalo slabé povzdychnutí. Nevadilo mu, že pomalu umírá, smrti se nebál. Pouze ho mrzelo, že se už nikdy nedozví pravdu a nedobere se dokonalých výpočtů.

Když v roce 168 našeho letopočtu Klaudios Ptolemaios zemřel, lidstvo bylo zároveň velmi blízko a také zoufale daleko od přesného zmapování zemského povrchu.

Veškerý známý svět

Podle Ptolemaia je geografie „lineárním zobrazením veškerého známého světa, a to se vším, co se na něm nachází“. S pomocí jazyka matematiky umožňuje „přehlednout celou Zemi na jediném obraze podobným způsobem, jakým můžeme spatřit otáčející se nebeskou baň nad našimi hlavami“. Autor byl nepochybně velmi ambiciózní, sám si však byl vědom nedostatku empirických údajů k přesnému zpracování celého díla.

Zřejmě největším přínosem Ptolemaiova díla bylo první využití délkových a šířkových souřadnic (tedy jakýchsi prvních poledníků a rovnoběžek) a dále upřesnění zeměpisné polohy na základě pozorování nebeských těles. V průběhu 9. století bylo toto mimořádné dílo přeloženo z řečtiny do arabštiny a ve století patnáctém pak v západní Evropě dále do latiny. Myšlenka celosvětového systému souřadnic znamenala doslova revoluci pro zeměpisné úvahy ve středověké Arábii i Evropě a stála na počátku vědeckého pojetí této disciplíny.

Ptolemaios vycházel především ze starší práce fénického zeměpisce a kartografa Marina z Tyru (asi 70–130 n. l.). Tento vynikající učenec byl tvůrcem prvního kartografického zobrazení pro geografické mapy a zakladatelem matematické geografie. Jako první například stanovil nultý poledník, na jedné z jeho map se také poprvé v rámci

Co najdeme v Geographii?

Hlavní Ptolemaiovo dílo zahrnuje tyto práce:

- **Syntaxis megale (Velká soustava)** – astronomický spis, známý podle svého arabského přepisu z 8. století jako Almagest. Jeho vznik je kladen zhruba do roku 140. Jde o jakousi encyklopedii astronomických poznatků doby, která je však poplatná omezeným možnostem pozorování vesmírných objektů. Klaudios Ptolemaios zde zastává názor, že Země je středem vesmíru, kolem kterého obíhají Slunce, Měsíc, planety i hvězdy. Tento geocentrický názor platil po dalších zhruba 15 století. Velkým přínosem bylo zavedení 48 souhvězdí, sestavovaných z nejjasnějších hvězd. Ty pojmenovával podle tvaru, který mu připomínal obrázce zvířat, lidí nebo objektů. Některé se v astronomii používají dodnes.
- **Tetrabyblos (Čtyři knihy o astrologii)** – ještě známější dílo, které je často citováno jako základní práce pro pochopení helénské astrologie. Obsahuje také návod

k sestavení a výkladu horoskopů a jako klasické dílo je astrologie využíváno dodnes. Základní myšlenkou je zde vzájemné podmiňování makrokosmu (postavení planet) a mikrokosmu (dějů pozemských). Dle tohoto výkladu ovlivňuje postavení planet životy všech lidí na Zemi.

- **Geografike hyfegesis (Návod ke geografii)** – klasické dílo, pro které je zřejmě Ptolemaios uznáván nejvíce. Obsahuje návody k sestavování přesných a prakticky využitelných map pomocí astronomicky stanovených souřadnic. Kritika díla vychází z toho, že se jedná spíše o matematickou práci, zaměřenou teoretickým směrem. Údaje v ní nejsou zaměřeny fyzicko-geograficky, protože autora podstata geografických jevů příliš nezajímala. Svě závěry nejspíš zpracoval do podoby příliš atraktivních číselných tabulek, které se dodnes nedochovaly. Původní podobu díla neznáme, proto se můžeme o různých jeho aspektech pouze dohadovat.

římských map objevuje Čína. Svého předchůdce však Ptolemaios kritizoval a poukázal na zkresení, kterého se Marinus svým pojetím za pomoci válcové projekce dopustil. Sám pak navrhoval lepší řešení formou svých kuželových projekcí a hodlal svého předchůdce překonat a jeho dílo vylepšit.

Římská expanze podle map

Významným Ptolemaiovým zdrojem byly také římské a perské zeměpisné slovníky, obsahující informace o poloze místa, jeho podnebí, obyvatelích a jiných souvisejících údajích. Není proto překvapivé, že mapa je poměrně přesná v rámci hranic říše, za jejich okrajem jsou však údaje značně pochybné. Historikové dnes předpokládají, že dílo *Geographia* i mapy z něj odvozené hrály významnou roli v římské expanzivní politice východního směru. Během 2. století našeho letopočtu již římská říše spravovala četné obchodní trasy v Indickém oceánu, o čemž svědčí také značné množství římských obchodních stanic v Indii. Z těchto stanic byla zřejmě vysílána také první římská poselstva, která jsou od roku 166 n. l. zmiňována v čínských pramenech.

Na mapě samotné jsou rozlišeny dvě velké ohraničené vodní plochy, z nichž jednou je Středozemní moře a druhou Indický oceán (*Indicum pelagus*), který se daleko na východě pojí s Čínským mořem (*Magnus Sinus*). Mezi hlavními zeměpisnými lokalitami jsou uvedeny Evropa, Blízký Východ Indie, velikostně naddimenzovaná

Originál navždy ztracen

Klaudiova autentická mapa světa v původní podobě nebyla nikdy objevena, proto veškeré informace o ní čerpáme z Ptolemaiova díla *Geographia*, pocházející asi z roku 150 po přelomu letopočtu. Rukopis této zásadní zeměpisné práce byl znovu objeven kolem roku 1300 a umožnil kartografům rekonstruovat její původní vzhled a parametry. Interpretace to jistě nebyla snadná, *Geographia* totiž obsahuje tisíce údajů k různým zeměpisným pojmům a u většiny z nich již uvádí také pracně vypočítané souřadnice. Také mapa, kterou vám přinášíme jako dárek k tomuto číslu *Živé historie*, byla zakreslena až v 15. století podle Ptolemaiových údajů.

Dílo *Geographia* sestává ze dvou základních částí – první kniha popisuje údaje a metody jejich získávání; druhá až pátá kniha jsou vlastním atlasem. Původní podoba „Geografie“ zahrnovala také četné mapy, vzhledem k jejich obtížnému kopírování se však postupně vytratily. Ptolemaiovo dílo bylo přesto později objevováno a citováno mnoha osobnostmi, včetně Al-Masúdího, který se v polovině 10. století zmiňuje o barevné mapě s názvy 4530 měst a více než 200 hor. V roce 1295 objevil „Geografii“ byzantský mnich **Maximos Planoudes (asi 1260–1330)**. Protože se ale v jeho kopii žádná mapa nenacházela, vypracoval svoji vlastní na základě údajů, obsažených v textu. V roce 1397

pak dostal kopii do rukou italský učelec a politik **Palla Strozzi (1372–1462)**. Jeho zásluhou byl v roce 1406 zhotoven první středověký latinský překlad s názvem *Geographia Claudii Ptolemaei*. Ten umožnil rozšíření díla do mnoha zemí a překlad do dalších jazyků. **První tištěné vydání s datem 1477 pochází zřejmě z Bologny a je vůbec první tištěnou knihou s rytinami.** O pět let později vyšel také první překlad v italštině.

Dodnes není jisté, zda Ptolemaios své mapy skutečně sestavil, nebo k nim jen poskytl návod. V některých byzantských seznámech jeho prací ze 13. století se totiž setkáváme se dvěma variantami kartografických příloh – šlo buď o 26 map a soubornou mapu světa nebo dokonce o 64 map a mapu světa. **Nejasnosti ohledně autorství jsou tedy značné.** Na některých mapách se dokonce můžeme dočíst jméno jakéhosi Agafodemona z Alexandrie, žijícího asi v 5. století n. l. Některé mapy se podle původního vzoru pokoušeli vytvořit také byzantští učenci. Je tedy možné, že „nejlepší mapa starověkého světa“ vznikla až v období středověku?

Ukázka ze středověkého přepisu Ptolemaiovy *Geografie*. Tento byl zhotoven kolem poloviny 15. století, jeho autorem je Mikuláš Germanus a dnes je uložen v polské národní knihovně. Ze stejného rukopisu pochází i mapa světa, kterou vám přinášíme k tomuto číslu jako dárek

Již v dávné Mezopotámii byla ražena představa, že svět je plochým diskem, plovoucím na hladině oceánu

Srí Lanka (*Taprobane*), Jihovýchodní asijský poloostrov (*Aurea Chersonesus* neboli „Zlatý“ poloostrov) a za ním Čína (*Sinae*). Názvy

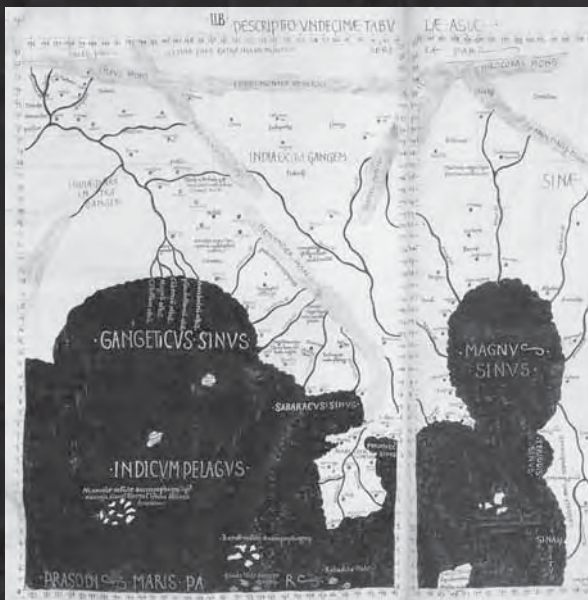
zeměpisných míst i v nich sídlících kmenů na Ptolemaiově mapě jsou pochopitelně také velmi cenným historickým pramenem.

Dánský historik Gudmund Schütte se pokusil rekonstruovat a interpretovat právě dánskou část této dávné mapy. Při tomto badatelském úsilí dokázal rozpoznat například poloostrov Jutland a také početné kmeny, vyskytující se v jeho okolí v době Ptolemaiově.

Podrobněji zobrazená východní a jihovýchodní Asie na Ptolemaiově mapě. Vlevo je Bengálský záliv, uprostřed je jihovýchodní asijský poloostrov (dnešní Thajsko, Malajsie a další státy) a vpravo Jižní čínské moře u samotné Číny (*Sinae*)

Omezené geografovy možnosti

Mapa má však také pochopitelné nedostatky, pramenící ze soudobého stavu poznání. Oproti dnešním vypadá Ptolemaiova mapa, jako by byla poněkud zdeformovaná. Důvodem jsou chybné výpočty jejího autora, týkající se velikosti planety. Zatímco velký Ptolemaioův předchůdce Eratosthenés z Kyrény (asi 276–195 př. n. l.) odhadoval pro délku 1° velkého zemského obvodu 700 stadií, Ptolemaiovi vychází o 200 stadií méně. Pokud oba učenci použili stejnou míru (1 stadion, rovnající se zhruba 180 metrům), pak se oba zmylili zhruba o 1/6 (ovšem z opačných stran). Ptolemaios navíc vycházel z výrazně podhodnoceného údaje pro délku zemského obvodu. Ten převzal od dalšího řeckého učence Poseidónia (135–51 př. n. l.), kterému vyšlo v přepočtu pouhých 5300 kilometrů, tedy o tisíc kilometrů méně, než je tomu ve skutečnosti. Ptolemaios navíc zřejmě používal délkovou jednotku tzv. attického stadia (asi 177,6 m), což by nasvědčovalo tomu, že mohl délku

Slovníček

Geocentrismus

Tvrzení, že Země je středem vesmíru. Poprvé jej prosazoval právě Klaudios Ptolemaios, proto se pro něj vžil také označení „ptolemaiovský systém“. Církev tento systém z náboženských důvodů podporovala, proto se udržel prakticky až do novověku. Teprve v průběhu 17. století postupně převážily konkurenční teorie, včetně heliocentrismu (středem vesmíru je Slunce).

Ptolemais Hermiou

Starověké město v Horním Egyptě, založené jako kolonie na západním břehu Nilu panovníkem Ptolemaiem I. Sótérem (asi 367–283 př. n. l.). Předpokládá se, že právě zde se narodil Klaudios Ptolemaios. Dnes leží nedaleko této dávné aglomerace město el-Mansha.

zemského obvodu stanovit na pouhých 33 000 km (oproti skutečným 40 tisícům). Důkazem by mohla být okolnost, že na jeho mapě se vzdálenosti k severu a jihu od základní rovnoběžky postupně roztahují směrem k poledníkům. Zhruba polovina Ptolemaiových souřadnicových údajů je navíc pouze hrubým odhadem, často převzatým z nepřesných starších prací. Klaudios Ptolemaios přitom postupoval tak, že změřené vzdálenosti převáděl na úhly, proto byla jeho mapa na první pohled zdeformovaná a místy značně nepřesná.

Významným přínosem Ptolemaia je však také samotný návod, jak provádět mapování a vytvářet nové mapy. Autor přitom rozlišuje mapování celého obydleného světa (oikoumené) a vlastní území římské říše. Ve druhé části „Geografie“ byly přiloženy také nezbytné topografické seznamy a popisy map, které vypovídají o úrovni znalostí doby. Jeho obyvatelný svět se rozpínal na 180° zeměpisné délky (od Kanárských ostrovů po Čínu) a 80° zeměpisné šířky (od Arktidy až hluboko do lůna Afriky). Ptolemaios si byl pochopitelně dobře vědom toho, že zná jen asi jednu čtvrtinu rozlohy Země.

Plochá nebo kulatá Země?

Po většinu období starověku převažoval názor, že Země je plochá. Tato myšlenka se objevila například ve starověkém Babyloně, Egyptě, předklasickém Řecku nebo i v Číně. Již v dávné Mezopotámii byla ražena představa, že svět je plochým diskem, plovou-

Mapa římské provincie Hispánie z téhož polského středověkého rukopisu Ptolemaiovy Geographie

cím na hladině oceánu. Tato koncepce pak byla přejímána také mnoha dalšími civilizacemi okruhy. Velkým omylem novověkých historiků však byla domněnka, že prakticky po celé období starověku a středověku církevní i světské autority západní civilizace věřily v plochou Zemi. Tento omyl se dle historika Jeffreyho Russella údajně rozšířil až v první polovině 19. století s publikací jistě

knihy o dobrodružstvích Kryštofa Kolumba.

Ve skutečnosti již od 6. století př. n. l. všichni uznávaní řečtí učenci tvrdili opak. Slavný matematik Pythagoras ze Samu (asi 580–500 př. n. l.) jako první prohlásil, že Země i další vesmírná tělesa musí mít kulatý tvar, jelikož z geometrického hlediska se jedná o nejkompaktnější a tedy nejprůhodnější formu. V kulatý tvar Země pak věřil také Hérodotos, Pláton nebo Aristoteles. Část textu Písma svatého však převzala starší názory, a to včetně tvrzení, že tento svět stojí na pilířích a je zakryt nebeskou klenbou. Přesto ani středověcí teologové, jako byl Aurelius Augustinus (354–430 n. l.), obvykle nezpochybovali sférickou teorii. Někteří raně církevní učenci dokonce prohlašovali, že tato problematika je z teologického hlediska nesmyslná (například Basileios Veliký). Zpátečnické tvrzení, že Země je plochá, se sice periodicky objevovalo, nikdy však nebylo obecně uznávané. ■

Mgr. Vladimír Socha specializuje se na dějiny pravěku a starověku

Nadaný vědec Ptolemaios

Ptolemaios patřil nepochybně k největším vzdělancům své doby. Je znám především jako zeměpisec, ale sám by se považoval spíše za astronoma a matematika. Narodil se jako Řek, žijící v Egyptě pod římskou nadvládou, a místem jeho narození bylo nejspíš město Ptolemais Hermiou. Jeho jméno Klaudios (Claudius) je římského původu a vypovídá o tom, že byl od narození římským občanem. Je možné, že předkům slavného učenice daroval občanství sám císař Claudius, na jehož počest pak muži v rodové linii přijímali stejné jméno. **S výjimkou jeho vědecké kariéry není o životě tohoto výjimečného muže mnoho známo.** Jisté je pouze tolik, že patřil k početné řecké komunitě v Alexandrii a těšil se zřejmě respektovanému postavení. Jazykem jeho díla byla archaická řečtina, do které přeložil také některé babylonské astronomické texty. Podle některých historiků však nebyl Ptolemaios etnický Řek, nýbrž pouze helenizovaný (pořečtění) Egyptan. Tomuto zajímavému tvrzení nasvědčují pozdější arabské prameny, ve kterých je označován jako „Hornoegyptan“, tedy obyvatel dnešní jižní části Egypta. Pravděpodobnější je však řecký původ učenice, protože v opačném případě by byl velmi neobvyklým zjevem.

Klaudios Ptolemaios byl činný v mnoha oblastech, jejichž jediným společným jmenovatelem byla matematika. Kromě určování polohy a výtčování souřadnic se tak zabýval zejména astrologií (řešil i ne zcela vědecké problémy – například vliv nebeských těles na zdraví člověka), matematickou teorií hudby nebo optikou (především vlastnostmi světla). Přestože není pokládán za jednoho z největších matematiků starověku, jeho přínos je i v tomto oboru významný. Jeho dílo se však dochovalo většinou jen

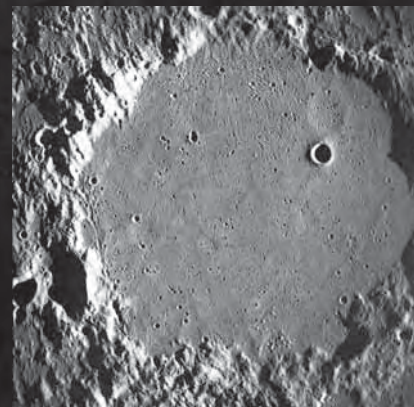

Velmi nepravděpodobná rekonstrukce vzhledu Klaudia Ptolemaia „alexandrijského“, jak jej zpodobnil Theodore de Bry v 16. století

v nepřesných opisech, proto je naše dnešní představa o skutečném Ptolemaiově díle poněkud zkreslená.

Na počest Klaudia Ptolemaia bylo pojmenováno také několik vesmírných těles a objektů. Patří k nim kráter Ptolemaeus na Měsíci i na Marsu a asteroid 4001 Ptolemaeus, objevený v roce 1949. Jméno starověkého učenice se objevuje při různých příležitostech také v několika vědeckofantastických seriálech a komiksech.

Dávný impaktní kráter Ptolemaeus na Měsíci, jeden z několika vesmírných objektů, pojmenovaných po starověkém učenci

Praměti ^{téměř} veškerého písma

Starověký písemný systém, označovaný jako fénické písmo, je nesmírně významným historickým druhem písma. Odhaduje se, že až kolem 80 % známých abecedních soustav má svůj původ ve fénickém písmu, jehož odvozenými písemnými soustavami se dnes píše na značné části zemského povrchu

Písmo a jazyky

Duben 2009
Vznik písma

Květen 2009
Klínové písmo

Červen 2009
Egyptské hieroglyfy

Červenec–srpen 2009
Fénická abeceda

Září 2009
Hebrejščina a jazyk Bible

Říjen 2009
Řečtina a alfabet

Listopad 2009
Vznik latinské abecedy

Prosinec 2009
Cyrilice, hlaholice, azbuka

Leden 2010
Písma evropského středověku

Únor 2010
Arabská abeceda

Březen 2010
Písma Dálného východu

Duben 2010
Knihstisk a humanismus

V rámci své typologické vyspělosti se fénické písmo stalo základem, ze kterého se vyvinulo mimo jiné řecké hláskové písmo – alfabet. To bylo později předáno skrze etruské etnikum také Římanům, jejichž latinka se v přizpůsobené podobě hojně používá například i v Evropě 21. století. Jde tedy o písmo, které používáme dnes.

Kde se vzala abeceda?

Když se v 19. století archeologové poprvé setkali s památkami popsanými fénickou abecedou, netušili, odkud se vzala. Učenci se nejdřív domnívali, že se jedná o pouhou obměnu egyptských hieroglyfů. Jedním z důvodů byla také tehdy vzvednutá vlna „egyptománie“, následující po proslulém rozluštění hieroglyfů (viz Živá historie červenec–srpen 2009, str. 26). Při detailnějším výzkumu však nebylo možné rozpoznat přímou souvislost mezi oběma typy písma. Někteří učenci pak předpokládali, že se jedná o variaci hieratického písma, klínového písma nebo dokonce samostatného písma, inspirovaného nějakým dosud neznámým písemným systémem. Mezi teoriemi o vzniku fénického skriptu se objevila také kuriózní myšlenka, přisuzující jeho původ Hyksósum, kteří ovládali po jistou dobu Egypt a klasické hieroglyfy údajně pozměňovali.

kamenného sarkofágu, zdobeného bohatým egyptským stylem. Jak se dalo očekávat, text popisoval především genealogickou minulost vznešeného rodu pohřbeného krále Sidonu. Jazykem nápisu byla s výjimkou pouhých několika slov stará hebrejščina, zveřejněn byl proto jistým americkým profesorem v hebrejštině moderní.

dlouhou dobu žili pod nadvládou egyptských autorit, což se pochopitelně odrazilo také na samotném písemném stylu. Již v 19. století se proto objevila domněnka, že Féničané přebírali své písmo přímo od Egyptanů, jejichž hieroglyfy byly také fonetické (šlo o znaky, představující zvuky, kterými začínala slova).

Sinajský původ

Teprve později vyšlo najevo, že fénické písmo je odvozeno z písma protosinajského (tedy původně ze Sinajského poloostrova). Vzniklo někdy mezi 14. a 11. stoletím př. n. l., nejčastěji se však udává letopočet 1050 př. n. l. Místem vzniku byl bezpo-

Přístav ve starověkém fénickém městě Byblos je údajně nejstarší na světě. Na stejném místě se zřejmě nachází již od roku 3000 př. n. l.

Jiná domněnka spatřovala původ fénického písma v písmu asyrském, neboť v 8. století vpádli obávaní Asyřané na území Fénicie a na čas si její obyvatele podmanili. Dnes

Jediným feničtinou neovlivněným písemným systémem na světě je čínština a z ní odvozená písma

V lednu roku 1855 byl pak objeven fénický nápis v ruinách Sidonu, dnes velkého města na pobřeží Libanonu. Nápis byl vyveden ve dvaceti řadách a každá obsahovala 40 až 50 znaků. Objev náhodně učinili dělníci, pracující zde pro jistého tureckého zaměstnavatele. Ještě v červenci roku 1855 pak byla kopie nápisu zveřejněna v prestižním periodiku United States Magazine. Nápis byl vyveden na víku velkého

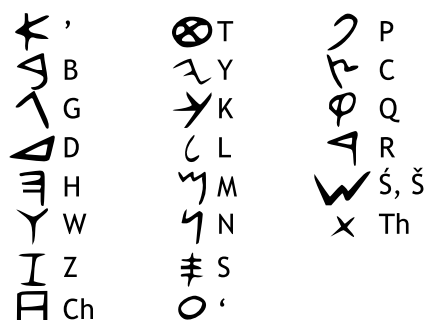
chyby Přední východ, konkrétněji Fénicie nebo Kanaán (dnes část Sýrie, Libanonu, Palestiny a Izraele). Féničané žili především na východním pobřeží Středozemního moře a patřili mezi západosemitské národy. Velmi

ale víme, že to není možné, protože zmíněné písmo v době asyrského vpádu již několik století existovalo. Ve 30. letech minulého století však byly objeveny doklady ugaritského písma ze 14. století př. n. l. Toto písmo bylo

Féničané: páni moří

Féničané byli známí po celém Středomoří jako **výborní mořeplavci a velmi zdatní obchodníci**. Památky na jejich přítomnost proto nacházíme na mnoha místech téměř po celém pobřeží Středozemního moře. Stejně tak zde nacházíme jejich texty, svědčící o významu fénických obchodních stanic pro mnohé kulturní okruhy dávného světa. **Kulturním a obchodním centrem fénické civilizace bylo město Byblos**, ležící dnes na území Libanonu. Město samo je však podstatně starší než civilizace jeho západosemitských obyvatel. Přítomnost Féničanů zde

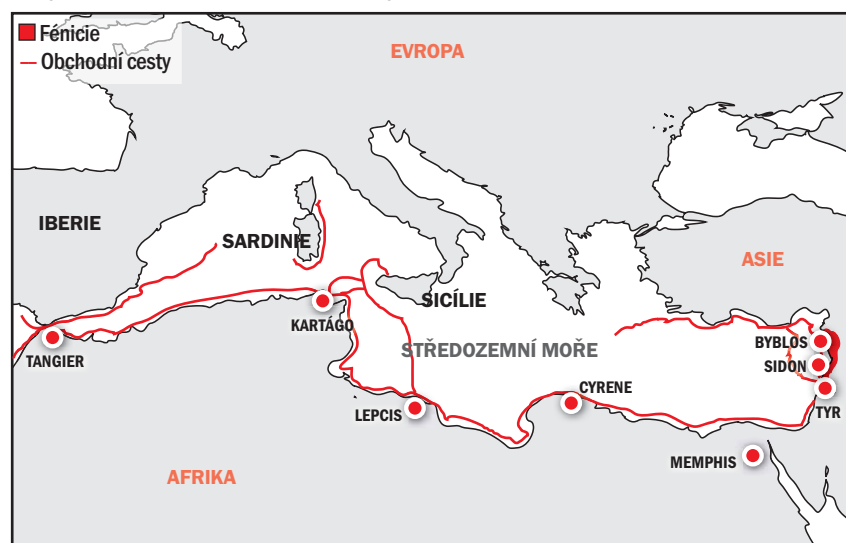
byla potvrzena již v období kolem roku 1200 př. n. l. a brzy poté se město stalo významnou obchodní a řemeslnickou aglomerací. Není překvapující, že hlavním obchodním partnerem Byblosu byli Egyptané, kteří zde kupovali především cedrové dřevo. O kulturním vlivu Egypta na toto město svědčí také tzv. korespondence z Amarny, pocházející z období 13. dynastie. **Právě v Byblosu byly objeveny jedny z nejstarších fénických nápisů**, jiné jsou zase známy z egyptských monumentů v Abú Simbelu.

Fénická abeceda, sestává z 22 základních znaků. V těchto symbolech lze spatřovat skutečné základy moderního písemnictví

Obchodní cesty Fénicianů

Mapa Fénicie s vyznačenými obchodními trasami ve Středozemním moři. Z mapky je více než zřejmé, že stranou fénického vlivu zůstalo jen málo míst starověkého Středomoří.

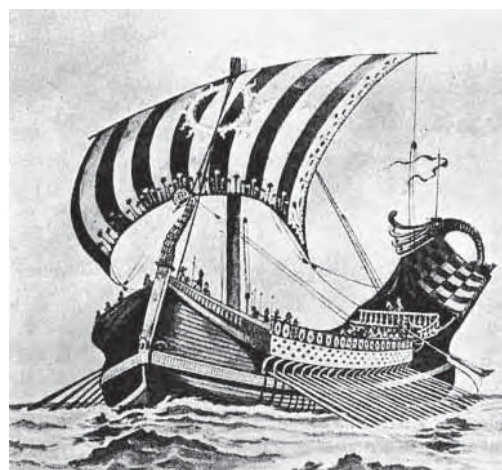
písmem, patří Řecko, Malá Asie nebo třeba Kypr. Významným momentem bylo zejména převzetí tohoto písma starými Řeky a jejich prostřednictvím také budoucí západní civilizací. Řekové pochopitelně nepřevzali písmo celé v původní podobě. Ani jednotlivá písmena neakceptovali přesně dle originálu. Některá sice adaptovali beze změny, u mnohých však pozměnili fonetický charakter a vytvořili také zcela nová. Oproti fénické abecedě do své alfabety dvě písmena přidali, takže jich měla celkem 24. Na příbuznost fénického a řeckého písma usuzujeme z mnoha hledisek. Obě byla svou podstatou zvuková a jednotlivé zvuky si do značné míry u obou odpovídaly. Názvy písmen se také příliš neliší a shodný je také směr psaní textu. Řecké písmo se formovalo v době největšího rozkvětu fénické civilizace a jisté vazby mezi oběma písmeny naznačuje také dějepisec Hérodotos, případně klasická řecká mytologie.

Snaha o zjednodušení

Vznik fénického písma je dosud předmětem diskuzí, pravděpodobná verze ale mluví o praktické potřebě zjednodušeného zápisu. Féniciané znali dobře jak hieroglyfické, tak i klínové písmo, neboť sousedili také se státy mezopotamského okruhu. Výrazný rozvoj obchodu a řemesel si však brzy vynutil podstatně jednodušší a snadněji použitelný písemný systém, který by byl také přístupný širším vrstvám obyvatel. Proto se u tohoto písma setkáváme s výraznou redukcí znaků, charakteristickou pro pozdější fáze vývoje většiny starověkých písemných systémů. Každému písmenu pak v podstatě odpovídala jen jedna hláska, za kterou mohla následovat samohláska. Severosemitská souhlásková abeceda obsahovala původně 22 písmen a příslušným písmem se psalo pro nás nezvykle zprava doleva.

O skutečnosti, že se fénický model osvědčil, vypovídá také fakt, že jste dočetli tento článek až do konce. S trochou nadsázky je totiž možné konstatovat, že za každé napsané i přečtené slovo dnes vdčíme dávným obchodníkům a mořeplavcům starověkého Středomoří. ■

*Mgr. Vladimír Socha
specializuje se na dějiny pravěku a starověku*

Slovníček

Asyřané – obyvatelé severní Mezopotámie (území dnešního Iráku), prosluli svými válečnými a obléhacími dovednostmi i krutostí vůči podmaněným a poraženým nepřátelům. Název Asýrie je odvozen od města Aššuru, jehož počátky spadají do doby kolem roku 2500 př. n. l. Dominantní roli však hráli Asyřané krátce, pouze v období mezi 9. a 7. stoletím př. n. l.

Etruskové – poměrně záhadné etnikum, sídlící na území Itálie zhruba od 8. do 5. století př. n. l. jako svébytná kultura. S jistotou není známý ani původ jejich jazyka. Byli velmi zručnými umělci a řemeslníky, kteří v mnohém inspirovali Římany (včetně zavedení gladiátorských zápasů). Po 5. století př. n. l. již splývají se silicím Římem a v roce 90 př. n. l. získávají jeho občanství.

Hyksósové – semitské kmeny, které pronikly v první polovině 17. století př. n. l. do severního Egypta. Založili zde své hlavní město Avaris a svojí vojenskou převahou rozhodli o tom, že panovníci 15. a 16. dynastie měli cizí původ. Hyksósové nebyli nikdy zcela přijati domácím obyvatelstvem a tvořili tak do značné míry izolovanou vládnoucí vrstvu. Koncem 16. století př. n. l. byli z Egypta vyhnáni a ten byl poté znovu sjednocen.

Ugaritština – starověký semitský jazyk, kterým se hovořilo v syrském městském státě Ugarit ve druhé polovině 2. tisíciletí př. n. l. Dodnes není dobře známa gramatika tohoto jazyka, proto je obtížné ho přesně zařadit. Patří nicméně k severozápadním (kanaánským) semitským jazykům a byl obvykle zapisován specifickým ugaritským klínovým písmem na hliněné tabulky.

Takhle nějak mohly vypadat lodě Fénicianů ve starověku

nepochybně asyrsko-babylonského původu a vykazovalo množství podobností s pozdějším fénickým. Zdá se tedy, že určitá souvislost mezi oběma typy dávného písma skutečně existovala. Ostatně, motivace byla v tomto případě dosti silná – i ze zaprášených archeologických památek je dobře známo, jak zacházeli Asyřané s odpůrci a co čekali nepřizpůsobivé jedince pod jejich nadvládou.

Písmena odvozená

Původní fénické písmo přejali také Punové, tedy obyvatelé Kartágo. Tato severoafrická civilizace svedla tři poměrně nešťastné války s Římem a ve 2. století př. n. l. již poslední punské texty mizí z archeologického záznamu. Mezitím se však již několik století nepoužívalo ani původní fénické písmo. Písmena z něho odvozená byla ovšem podstatně životnější a úspěšnější.

Dalším potomkem fénického skriptu je totiž písmo aramejské. Aramejci byli také západosemitský, zpola nomádský národ, který nikdy nevytvoril vlastní říši. Jednotlivé jeho skupiny byly proto rozptýleny na Blízkém východě, především pak v Mezopotámii a Sýrii. Protože sousedili s Féniciany, přebírali písmo přímo od nich, jak dokládá také seznam aramejských králů, psaný z větší části feničtinou. Z aramejštiny se později vyvinulo písmo starožidovské a židovské, zároveň však také arabština a dokonce i některé jihosijské písemné systémy (zasahující až do Indie, Mongolska a Tibetu). Mnozí historikové věří, že fénické písmo ovlivnilo také indické bráhmí a příbuzné indické dialekty. Pokud tomu tak je, pak je dnes jediným feničtinou neovlivněným písemným systémem na světě čínština a její odvozeniny.

Řecká inspirace

Mezi historicky významné lokality, kde byly objeveny texty s fénickým

latina	řečtina	feničtina	hebrejština	arabština
A	Α	𐤀	א	ا
B	Β	𐤁	ב	ب
C	Γ	𐤂	ג	ج
D	Δ	𐤃	ד	د
E	Ε	𐤄	ה	ه
F	Ϝ	𐤅	ו	و
G	Ζ	𐤆	ז	ز
H	Η	𐤇	ח	ح
I	Ι	𐤈	ט	ט
J	Ϟ	𐤉	י	י
K	Κ	𐤊	כ	כ
L	Λ	𐤋	ל	ل
M	Μ	𐤌	מ	م
N	Ν	𐤍	נ	ن
O	Ο	𐤎	ו	و
P	Π	𐤏	פ	פ
Q	Ϡ	𐤐	ק	ק
R	Ρ	𐤑	ר	ر
S	Σ	𐤒	ש	ש
T	Τ	𐤓	ת	ת
U	Υ	𐤔	ת	ת
V	Ϝ	𐤕	כ	כ
W	Ϟ	𐤖	ו	ו
X	Ϟ	𐤗	ז	ז
Y	Ϟ	𐤘	ח	ח
Z	Ϟ	𐤙	ט	ט

Porovnání fénické abecedy s příbuznými písmeny